

OD ISTOG AUTORA

TRI LICA JEDNE LJUBAVI
SVEĆE GORE DO KRAJA

Šandor Marai

OSTRVO

Prevela sa mađarskog
Tatjana Babović

Laguna

Naslov originala

Sándor Márai

A SZIGET

Copyright © Heirs of Sándor Márai
Csaba Gaal (Toronto)

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

OSTRVO

38° C

Crnu kafu su poslužili na otvorenoj terasi, pod raznobojnim suncobranima.

Zajedničku trpezariju prvi je napustio glasnogovornik i šaljivdžija iz nemačke družine, proizvođač porcelana, glave obrijane na ćelavo, koji se strašno znoji i koji između dva jela, nožem i viljuškom, iritantno, ume da iskucka po stolu, ili po ivici tanjira, taktove modernih muzičkih numera. „*Nimm dich in Acht vor blonden Frauen*“, * pevao bi, oponašajući glas popularne bioskopske glumice, kad god bi u trpezariju ušla gazdarica kuće, upravnica *Argentine*, čija je kosa bila žuta kao slama. Ova njegova insinucija, u prikrivenom trgovačkom maniru, svaki put bi, zaslužno, podigla opšte raspoloženje. Svoju letnju uniformu, žute pantalone koje kao da su sašivene od platna za jedra, sportsku košulju bez kragne koja je otkrivala njegove posedele malje na grudima, otečenim i pocrvenelim od sunca, tregere ukrašene bavarskim vezom, žute naočare

* Nem.: Čuvajte se plavokosih žena. (Prim. prev.)

sa koštanim okvirom i belu kapu nosi kao da je to kostim iz predstave nekog amaterskog pozorišta. Na vratima koja su vodila na otvorenu terasu, sa čijeg praga se moglo videti more, zastao je skoro užasnut i okrenuo se natrag. „*Schon übertrieben*“, * izgovorio je u svom stilu, kao da čita telegram, odsečno i toliko glasno da se čulo u celoj trpezariji. Vrteo je glavom, i očima zaklonjenim žutim naočarima, ćoravo je treptao ka moru i nebu, kao neko ko je opazio neočekivanu katastrofu.

Okrenuo se ka termometru okačenom na dovratak, i onako kratkovid, izdižući se na prstima, i kao neko ko ne može da veruje koliko se živa u termometru neuobičajeno visoko podigla, izgovorio je prigušenim glasom, sa strahopoštovanjem, brojku koju je ugledao. „*Achtunddreissig*“, ** reče isprekidano, ritmično zamuckujući. U glasu mu se mogla osetiti sklonost savremenog čoveka postavljanju novih rekorda. Jednom nogom je odgurnuo staklena vrata trpezarije i doviknuo onima koji su sedeli unutra: „*Achtunddreissig im Schatten*.“ *** A kada ni na ovo upozorenje nije bilo odgovora, promumlao je sebi u bradu: „*Alle Achtung*.“ **** U teniskim patikama, vukući svoja ravna stopala, prošetao je betonskim podom, iz koga je izbijala vrućina, do kraja terase, i tamo se zavalio u jedinu ležaljku, koja je bila u senci maslina nadvijenih nad terasom.

Nekoliko minuta je ležao tamo sam. Iz džepa pantalone izvukao je pažljivo presavijene nemačke novine. Kao

* Nem.: To je stvarno preterano. (Prim. prev.)

** Nem.: Trideset osam. (Prim. prev.)

*** Nem.: Trideset osam u hladu. (Prim. prev.)

**** Nem.: Svaka čast. (Prim. prev.)

da je njegovo upozorenje nateralo da se zabrinu oni koji su još uvek u ovom trenutku sedeli pod ventilatorima, u prostoriji sa spuštenim roletnama, sa ledenom mineralnom vodom i otopljenim ostacima sladoleda na stolu pred sobom. Dok su ručali, pojavio se domaći prodavac i rasprostro na ogradu terase ručne radove, stolnjake, marame i raznobojne prekrivače iz kućne radinosti. Na padini ispod terase bile su još dve zaravni. Na jednoj je bio teniski teren, a na drugoj se nalazio povrtnjak koji se spuštao skoro do nivoa mora. Od terase do kupališta vodile su uske, strme, zavojite stepenice obložene kamenčićima. Prodavac je stepeništem išao gore-dole, ćutke, savijajući se i uspravljajući. Iz vrta je doneo kamenje koje je poređao po robi koju je izložio i tako sprečavao vruć vetar koji je dolazio sa mora da je oduva. Prodavac, u svojim crnim pamučnim papučama, belim vunanim čarapama, prvobitno crnim a od nošenja posivelim, pantalonama od đavolje kože, i u bordo izvezenom prsluku koji mu je, na vitkom telu, sezao do struka, kretao se tiho, i delovao snuždeno, kao da izvodi neku tužnu ceremoniju. Boje i motivi veza i tkanja slagali su se sa tupom slikom okolnog pejzaža, sa grafikonom obrisa sivih i tužnih stena i sivkasto-zelenim bojama izgorele vegetacije. Prodavac se, svojim pokretima, i sa svojom robom, nije mnogo isticao u odnosu na pejzaž, kao da nije bio življi od stabala maslina ili listova čuvarkuće. Kasnije je, nenametljivo, seo na vrh stepenica na terasi i sa zbunjenim izrazom lica smeškao se i iščekivao.

Nemačka družina pojavila se na vratima, bili su glasni, okupljeni u grupu, kao da znaju da ih ništa ne može ugroziti jer je snaga u zajedništvu. Kao i za stolom, glavni

je bio bračni par, brineta prijatnog lica i njen suprug, koji se i na ručku pojavio u pidžami, paradirajući ispred svoje supruge, i prošao do kraja terase, sa naočarima na nosu, nesigurnim korakom kratkovidog čoveka, ali isturenog tvrdog stomaka, autoritativno, kao neki poglavica koji znalački vodi svoj narod kroz opasan teren. I oni su sada već shvatili da je vrućina nesnosna. Žene su na sebi imale odeću od jeftinih, šarenih materijala, i preznojavale su se. Vrućina je toliko teška u ovome satu, bolna i lepljiva, da svako telo deluje teško i nečisto. Međutim, jedna žena, sivkastoplave kose i sivih očiju, izuzetno bele puti, hladna, odudara od nemačke družine. Pokreti su joj puni samopouzdanja i ostavlja utisak žene koja zna da su njena anemičnost i bela koža aduti kojima može da se istakne među svim tim drugorazrednim, znojnim telima. Njeno telo kao da je umesto kože prekriveno tankim slojem azbesta koji odbija sunčeve zrake. „*Achtunddreissig!*“, * potvrđuju i ostali članovi družine, otežano dišu i neugodno se smeškaju dok procenjuju visinu temperature. Ako uzmemo u obzir godišnje doba, temperatura je neuobičajena čak i za ovaj najjužniji, tropsko-sparni deo Jadrana. Jedan beogradski gosposdin, iz ministarstva, sa kockastom, crnom bradom, sa koje bi se povremeno ocedila i pala masna kap, prisetio se kako je pre četrnaest godina, istog ovog meseca, ovde padala kiša, da je duvao jak vetar i da su se samo hrabri kupali u moru.

Većina družine se smestila na ležaljke ulepljene od vlage. Prodavac je ustao, kao neko kome je došlo njegovih pet minuta, stao pored svoje robe i smeškao se. Ali

* Nem.: trideset osam. (Prim. prev.)

gospođe su samo zbunjeno posmatrale i na kraju se niko mrdnuo nije. Kao određena vrsta insekata koja je u trenutcima opasnosti nepomična i glumi smrt. „*Zepp macht Arktisfahrt!*“*, čita iz svojih novina naglas, kao morzeovski kodirano, proizvođač porcelana, koji nije ustuknuo pred temperaturnim činjenicama i smatra svojom obavezom da ošamućenu družinu izvesti o dešavanjima iz civilizovanog sveta. Reakcija na vesti je nekoliko jedva izgovorenih komentara o klimatskim razlikama na Zemlji i naprednosti nemačke tehnike. Vrućina se usmrđela pod šarenim suncobranima. Sunce se ne može ni videti. Kao da se vazduh greje iz nekih nevidljivih rezervoara, ništa ne odaje odakle dolazi vrućina. Figura prodavca, njegovo vitko i potamnelo telo, jasno se vidi pored kamene ograde, istaknuta sivilom iza nje. Njegova figura, tako krhka i savitljiva, kao da je deo flore i diše, kreće se i cveta zajedno sa krajolikom, sa stablima maslina i sa kaktusima, koji se ponekad, pod pritiskom tople vazdušne struje povijaju. Ovaj vetar ne ostavlja trag u krajoliku, ne donosi osveženje, samo proleprša i oprlji ljudima kožu i pogori biljke. Ovde gore na terasi taj vetar deluje na nervni sistem tako da se čini da su negde dole, u dubini, ostavili na trenutak otvorena vrata nekog brodskog kotla i da odande dopire ovaj stotinu stepeni vreo vazduh. Lako može izazvati bol na koži kao kod opekotina prvog stepena. Sve ovo nije uobičajeno za kraj maja.

U trpezariji su već poslužili prvu turu obroka. Jedna grupa gostiju *Argentine*, čiji je dnevni raspored zahtevao rani ručak, ispunila je klupe i ležaljke ispod šarenih

* Nem.: Cepelin kreće u ekspediciju na Arktik. (Prim. prev.)

suncobrana na terasi. More je bledosivo i isparava kao da se zagrijalo do tačke ključanja. Kuća je sada, sa svojim zaravnima, izgledala kao veliki jedrenjak sa više paluba, kao brod koji sa podignutim jedrima, polako plovi ka horizontu gde će se sivilo mora i sivi krajolik stopiti. *Argentina* je najbolja kuća na celoj obali; glavni konobar je bio prvi stjuard na jahti jednog ovdašnjeg gospodina, koji je, ne tako davno, sagradio ovu luksuznu kuću za svoje potrebe. Jahta i danas plovi morem, ali sada, nagrižena zubom vremena, služi za prevoz putnika između Zadra i Kotora; luksuzna letnja rezidencija, skupo opremljena, preuređena je i prilagođena za boravak gostiju, a osiromašeni vlasnik, kako se priča, završio je, zbog finansijske propasti, u jednom sanatorijumu negde u Splitu. Goste ovde dovode putničke agencije, preuveličavajući uslove koja *Argentina* samo delimično ispunjava. Veliku ulogu u ponudi imaju „vrtovi“ koji je okružuju, a koji su zapravo leje sa zasadam, i plaža koja pripada samo ovoj kući, izdvojena i otmena, međutim neupotrebljiva zbog kamenja. Trebalo je vremena da se istina pročuje, i koliko god se putničke agencije trudile da nahvale *Argentinu*, morale su konačno da spuste cene boravka u njoj. Gosti ove kuće sada su klijenti sa manje novca, turisti, koji mesecima ranije u paru znaju koju sumu novca su u mogućnosti da potroše za vreme svog odmora. Tako se *Argentina* od luksuzne kuće za uživanje pretvorila u pristojnu, dobru građansku kuću, prilagođenu životnom standardu i mogućnostima svojih gostiju. Dobar pokazatelj pada nivoa usluga jeste to da nakon posluživanja voća više ne donose posude za pranje prstiju.

Na terasi ove dobre, građanske kuće rasporedilo se mešovito društvo, s usiljenošću koju im nameće istorijska

rezignacija, i uz svest o tome da za novac koji su dali za ovaj pansion ne mogu očekivati da mogu da se osame i uživaju u luksuzu privatnosti. Obeduje se zajedno, u isto vreme, crna kafa se najčešće služi mlaka, i ako se dogodi da neko ujutru, u devet prečuje udarac gonga, kasnije može dobiti doručak samo ukoliko je bivši stjuard posebno dobro raspoložen. Ali greši onaj koji misli da se *Argentina* potpuno odrekla svog nekadašnjeg ranga i ambicija za luksuzom. Glavni konobar i danas na francuskom komunicira sa gostima koji imaju zamerke, te oni sa teškom mukom pokušavaju da se prisete svog srednjoškolskog znanja, a mlade, preplanule meštanke, zaposlene kao sobarice, svakog drugog dana stavljaju bukete cveća na stolove u sobama sa pogledom na more i sa sopstvenim kupatilom. Taj nekadašnji stjuard će, na kom god jeziku mu ga zatražili, račun uvek zvati fakturom. Takođe, s obzirom na to da nekadašnja luksuzna kuća ne raspolaže većim salonima, izuzimajući trpezariju, u kojoj se po ceo dan postavlja i rasklanja, i jedan *hall* u kome su postavljene turske sofe, i gde se zadržavaju para i mirisi koji dolaze iz trpezarije, i čine boravak tu nemogućim, gost koji ovde provede više od tri dana prinuđen je da se što pre navikne na tu prisilnu prisnost, glasno mljackanje i fizičku blizinu ostalih gostiju, nametnutu zajedničkim obrocima, zajedničkom plažom, zajedničkom terasom i zajedničkim kupatilom.

Atmosfera je, kao i na svim ovakvim mestima, bila ispunjena svakodnevnim tračarenjem i poverljivom razmenom oštrih zapažanja. Parovi su pristizali na terasu u različita doba, i njihova pojava imala je gotovo teatralni efekat. „Kao suv vazduh u parnom kupatilu!“, izgovara

na francuskom čovek u odelu od sirove svile, smeđe kože, sumnjivo prosed, a inače izrazito mlad, koji od pre dva dana uživa određeni status u društvu. Dok zajedno izlaze kroz vrata trpezarije, šapuće tu rečenicu na francuskom jednoj Hrvatici, ljupkoj, mladoj, materinski zaobljenoj zagrebačkoj dami, koja sa dvoje dece i dadiljom letuje ovde, i zakupila je više soba u prizemlju sa pogledom na more. Gospodin smeđe kože, kako bi ostalim gostima obznanio svoj uspeh, dok šapuće toj dami, pohotno grize usnu. Prozori na sobama zagrebačke dame otvaraju se direktno na terasu, pa već i sobarice glasno raspredaju o prednostima i manama smeštaja u prizemlju. Može se razumeti da gosti ovakvog pansiona, koji pripadaju građanskom društvu, smatraju upečatljivom dinamiku ljubavnog života zagrebačke mlade mame, koja je bez obzira na prisustvo svoje male dece u susednoj sobi, pre tri noći primila u noćnu posetu i oficira nižeg ranga dalmatinske trgovačke flote. Ako je verovati oštrom oku posmatrača, ušao je kod nje kroz prozor u prizemlju. Strastvena mama, koja po ceo dan šeta od plaže do kuće sa Rilkeovom zbirkom pesama u rukama. Nosi je i na teniski teren, gde ne igra, niti čita, već živahno i ljubazno porazgovara sa svakim, bez pauze i ne praveći nikakvu razliku. Jedva da je teretni brod po imenu *Dubrovnik II* podigao sidro iz luke, počastila je svojom pažnjom i očiglednim simpatijama tog slučajnog stranca, o kome je sve što se moglo znati bilo to da je Turčin i da nosi odeću od sirove svile. Članovi nemačke družine, kada su sami, ili sa nekime u četiri oka, možda su i previše stidljivi i ljubazni, skoro obeshrabreni, kao da se, kao predstavnici jedne velike nacije, stalno plaše da će ih optužiti za neki greh, ali kada su u grupi, onda su

smeliji i spremni da kritikuju. I sada zdušno komentarišu strastvenu mamu i posetu njenog sumnjivog pratioca; u tom žamoru jasno se izdvaja komentar *balkan-sitten*.^{*} Međutim, ipak ih prihvataju u društvo, sa osmehom, kao sapatnike u prirodnoj nepogodi u kojoj su se svi našli. Jer stanje je kritično, a klima ublažava sve predrasude. „Čudim se“, kaže tiho svom susedu brineta prijatnog lica, supruga gospodina sa velikim stomakom u pidžami, „čudim se kako ova gospođa u ovakvim vremenskim prilikama ima volje.“ Ljudsko i uobičajeno zapažanje, na koje svi klimaju glavom, dok Turčin traži mesto za otmenu Hrvaticu. „Tako je kod nas“, šapuće, kao da svojoj dami otkriva neku intimnu tajnu, dok jednu stolicu postavlja do ograde terase, sa lascivnim osmehom na licu, okretan i brz, navikao na ovakvu klimu. „I turska letovališta su isto ovako topla.“

Dve mlade, preplanule sobarice, sa životinjskim plamenom u očima, koje proizvođač porcelana šaljivo naziva „domorotkinjama“, poslužuju kafu pod stjuardovim nadzorom. Grčka porodica, posebno njeni ženski članovi, zabrinjavajuće teško podnosi vrućinu. Glava porodice, podgojeni veterinar iz Pireja, na oskudnom nemačkom raspravlja, sa lekarske tačke gledišta, kakve prednosti imaju vruća kafa i vruć čaj kada je spoljna temperatura ovako visoka. Jedan mađarski gospodin, koga poznanici verovatno nazivaju „zastupnikom“, podržava priču i hvali širom sveta priznate blagodeti vruće kupke. Na trenutke se čini kao da su od ovog naleta vrućine svi izgubili razum: parališuću tišinu odjednom prekidaju vika, galama,

^{*} Nem.: Balkanski običaji. (Prim. prev.)

nervozni smeh i graja na različitim jezicima, dok opet, bez najave, ne nastupi tišina od iscrpljenosti. Stiže bugarski par na bračnom putovanju, advokat iz Varne i njegova supruga, sa zadenutom žutom margaretom u kosi tamnoj poput mastila; ruke su im isprepletene i toliko su priljubljeni jedno uz drugo kao da je pitanje trenutka kada će se terasa obrušiti, i oni ni u tom samrtnom trenutku ne žele da se razdvoje. Vojni oficir iz Mostara, koji je pre podne na unajmljenom konju jahao duž plaže, znalčki, razoružavajuće tvrdoglavo i uporno, gotovo pevajući, deli sa okruženjem svoje zapažanje da on po ovakvoj vanrednoj vrućini oseća „opor i gorak ukus i miris“. „Kao da stalno sisam crne bombone od sladića“, pojašnjava. Pojedinci stoje kod ograde i gledaju ka horizontu, kao da odatle očekuju pomoć. Južne zidine grada izranjale su iz letnje izmaglice, dok su žute morske stene pod njima isparavale. Starija gospođa iz Engleske, koja je valjda jedina u ovom sudnjem času bila sasvim obučena i zakopčana do grla, ponašala se prisebno i nepristrasno, kao da ne pretni nikakva opasnost od vremenskih prilika, stala je pored ograde i počela da razgleda izloženu robu. Povremeno se mogao čuti i glas proizvođača porcelana, koji je, okružen svojom družinom, u kojoj se osećao sigurno, dozvoljavao sebi da glasno kritikuje izložene ručne radove lokalnog stanovništva i upozorava sve koji bi voleli nešto da kupe od „ovih“. „To su sve pljačkaši i odmetnici“, govori vređajući prodavca i njegov soj, koji predstavljaju ono divlje i romaneskno u ovom krajnje monotonom krajoliku. Protestantski sveštenik, oskudno odeven, u svetloj letnjoj košulji, deluje nekako udaljen od vere, deklamuje misionarski blagim tonom nekoliko stručnih komentara

o narodnim običajima „izumiruće balkanske rase“. Mađar, koji je u međuvremenu pokušao da ubedi gospođu Hrvaticu u blagotvorno dejstvo vrele kupke na hlađenje organizma, otvorio je svoje novine, ali ne da bi ih čitao, već se njima hladio. Proćelav gospodin, neobrijan, ispijen, sa naočarima, koji je pre nekoliko dana stigao ovde sâm, i do sada je bio toliko povučen da ni oni najradoznaliji gosti *Argentine* nisu uspjeli da saznaju odakle je, zatražio je čašu ledene vode od servirke. Ponavlja reč *ledene* nervozno, drhtavim glasom. Protestantski sveštenik, načuvši ovu molbu u prolazu, a upoznat sa svim telesnim i duševnim mukama u ovoj varvarskoj sredini, prišao je strancu i obratio mu se svojim uobičajenim misionarskim tonom: „Najgora stvar koju biste sada mogli da uradite jeste da popijete čašu hladne vode.“ Govori ovo na nemačkom, sa prijateljskom neposrednošću, ali s obzirom na to da ne dobija nikakav odgovor, čak ni klimanje glavom, uvređeno sleže ramenima i odlazi. Pažnju svih prisutnih odvlači postupak prodavca, koji je neočekivano kleknuo ispred starije engleske gospođe, smešeći joj se odozdo, dok je jednom rukom prostirao štraftastu tkaninu pred nju kao da je moli da stane na nju i da je uzme, da uzme i njegovu krv, i život. Ova igra bez reči svakoga je očarala. Čitavi minuti su tako prolazili.

I na trenutak, svi ti različiti jezici, čiji izgovor neporecivo vuče na balkansku pevljivu intonaciju, ali od kojih se ipak izdvaja nemački, svojom odsečnošću i naredbodavnim izgovorom: svi uzdasi, stenjanje i nervozan smeh ključaju na vrelini, stapaju se i pene u istom žamoru. Ako bi neko sada pogledao ka terasi *Argentine*, video bi čudnu igru pantomime, najnapetiji trenutak sladunjave,

preterano dramatične scene u operi, kada hor u južnjačkim nošnjama, koji neusaglašeno nariče, utihne i svi čekaju da se konačno pojavi tužni tenor. Ali niko se ne pojavljuje. Čuje se samo zvuk gonga i nekadašnji stjuard otvara vrata trpezarije, pomalo teatralno, kao statista koji bez obzira na vrstu uloge uvek igra dramu, i poviče:

„*Monsieur Askenasi!*“*

Spuštajući ton glasa, opsednut svime što je francusko, dodaje:

„*On vous demande à l'appareil!*“**

Nije izazvalo posebno iznenađenje što se na poziv iz svoje stolice pridigao gospodin sa naočarima, onaj ispijeni čovek koji je tražio čašu ledene vode. Pogledom sa strane ga ipak gledaju jer se čini kao da ga vide prvi put. Na trenutak se čak i okreću za njim. „*Es ist fast kaum aus zuhalten*“***, reče neočekivano proizvođač porcelana i ustade. Svi pogledaše u nebo, ljutito, kao da ih je neko prevario uprkos dogovoru. Proizvođač porcelana ispija ostatak svoje kafe i kreće u pravcu trpezarije. Na terasi se i dalje čuje njegov glas kako, tankorečivo, žalobno cvileći, ponavlja: „*Kaumauszuhalten.*“**** Za to vreme jedna mlada sobarica redom je pozatvarala zelene šalone na prozorima. Gosti su se razilazili po sobama. Vreme je za drugi po redu obrok.

* Fr.: Gospodine Aškenazi. (Prim. prev.)

** Fr.: Traže vas na telefonu. (Prim. prev.)

*** Nem.: Ovo je nepodnošljivo. (Prim. prev.)

**** Nem.: Teško podnošljivo. (Prim. prev.)